

ДВОМОВНА ОСВІТА У СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ

Ірина БІЛЕЦЬКА (Умань, Україна)

У статті аналізуються особливості двомовної освіти у Сполучених Штатах Америки. Здійснено короткий екскурс в історію розвитку та становлення білінгвального навчання, а також розглянуто специфіку мовної політики в окремих американських штатах.

Ключові слова: багатомовність, учні, які вивчають англійську мову, двомовна освіта, навчання мов, двомовні програми, мовна політика, перша мова, друга мова.

The peculiarities of bilingual education in the United States of America are analyzed in the article. A short excursus in the history of bilingual education development and settling has been made, the tendencies of language policy in some American states have been also considered.

Key words: multilingualism, English language learner, bilingual education, language instruction, bilingual programs, language policy, the first language, the second language.

Постановка проблеми. Посилення важливості іноземних мов як наслідок глобалізації, розширення міжнародних контактів та доступ до інших культур викликали неабиякий інтерес до проблем мовної освіти, пошуку методів прискорення, полегшення та підвищення ефективності навчання іноземних мов як в Україні, так і за кордоном. Найкраща можливість перетворити іноземну мову у засіб спілкування полягає у тому, щоб вона стала засобом викладання навчальних предметів, тобто перетворити навчання мов на систему двомовної освіти. Двомовне навчання є однією з можливостей найбільш ефективного реформування навчання іноземних мов у школі і знаходиться останніми роками в центрі уваги дослідників.

Білінгвальне навчання вже давно є однією з форм організації навчального процесу у багатьох загальноосвітніх школах Сполучених Штатів Америки, для яких особливо характерна мовна розмаїтість. Постійний вплив іммігрантів, які привозять з собою свої рідні мови і культури, призводить до збагачення мовних ресурсів цієї країни. Тому, на нашу думку, вивчення досвіду США у здійсненні двомовної освіти дасть можливість не лише запозичити позитивні надбання, але й запобігти помилок у реформуванні сучасної теорії і практики іншомовної підготовки учнів у середніх навчальних закладах України.

Аналіз актуальних досліджень. Пілотажний аналіз спеціальної літератури свідчить про значний інтерес сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців до проблем мовної освіти в цілому та двомовного навчання зокрема. Серед наших учених можна виділити М. Степаненко, Н. Степаненко (тенденції, що впливають на моделі лінгвістичної освіти в Україні), Н. Нікольську, О. Першукову (багатомовність та двомовність у європейській шкільній освіті), О. Зіноватну (мовна освіта у США в контексті мовної політики), О. Литвинова, С. Лук'янчук (двомовне навчання у школах США), І. Тараненко (форми і методи білінгвального навчання у практиці американської школи).

Вивчення друкованих праць провідних американських дослідників дав можливість з'ясувати, що мовна політика США та її вплив на розвиток навчання іноземних мов стали предметом вивчення А. Ленкера (A. Lenker), Т. Осборна (T. Osborn), Н. Родеса (N. Rhoders), У. Вайта (W. White); особливості двомовної освіти та специфіку навчання учнів за двомовними програмами у школах Сполучених Штатів аналізували К. Бейкер (K. Baker), Д. Крістіан (D. Christian), Дж. Кравфорд (J. Crawford), Х. Дулей (H. Dulay), Ф. Дженесі (F. Genesee), Н. Сілей (N. Seeley) та інші.

Незважаючи на посилений науковий інтерес до цієї проблеми, досвід реалізації двомовного навчання учнів у державних середніх школах США залишається недостатньо вивченим. Тому у своїй статті ми ставимо за мету здійснити короткий екскурс в історію розвитку і становлення білінгвальної

освіти у Сполучених Штатах Америки, а також проаналізувати специфіку здійснення мовної політики в окремих штатах країни.

Виклад основного матеріалу. Двомовна освіта у США в цілому охоплює тих, хто вивчає англійську мову. Як свідчить вебсайт Департаменту освіти США, двомовні програми – «це освітні програми для учнів з обмеженим рівнем володіння англійською мовою» (The Office of English Language Acquisition, 2009) [6]. Термін «обмежений рівень володіння англійською мовою» (Limited English proficiency) вперше почав уживатися в 1975 році і використовується лише федеральним урядом. У Путівнику з грамотності Бенкстрит (Bankstreet's Literacy Guide) зазначено про доцільність застосування терміну «учні, які вивчають англійську мову» (English language learner), що поширений у шкільній практиці та педагогічних дослідженнях. Його автором є Дж. Крауфорд (J. Crawford), науковець Інституту мовної та освітньої політики (Institute for Language and Education Policy) [3]. Цей термін стосується того, чиєю другою мовою є англійська і хто потребує вдосконалення знань мови для досягнення позитивних результатів у школі.

У 50 штатах США прихильники двомовних програм стверджують, що вони не лише допоможуть неангломовним дітям отримати хороші знання з математики і гуманітарних дисциплін, а й краще оволодіти англійською мовою, на відміну від програм, у яких передбачається навчання лише англійською мовою. Для багатьох учнів є непосильним здобувати загальну освіту і одночасно вивчати нову мову, а двомовні програми допомагають їм спочатку вивчити рідну мову. Дослідження Дж. Камінса (J. Cummins), провідного науковця у цій галузі, свідчать, що набуті і розвинені вміння та навички з першої мови впливають на процес оволодіння англійською мовою [4].

Опоненти двомовної освіти вважають, що двомовні програми перешкоджають вивченню англійської мови, крім того, також заважають вивчати інші предмети. У Каліфорнії, наприклад, де принаймні одна третя учнів навчається у двомовних класах, спостерігається значна поміркованість щодо «за» і «проти» двомовної освіти.

Перший випадок прояву двомовної освіти у Сполучених Штатах пов'язаний з польськими іммігрантами у перших постійних англійських поселеннях Вірджинії, що зараз є територією США. Поляки постачали оброблену смолу, яка використовувалась у кораблебудуванні, та скляні вироби. Коли члени парламенту засідали у 1619 році, права поширювались лише на англійців. Поляки, в свою чергу, піднялися на перший офіційно зафіксований у Новому Світі страйк. Через надзвичайну потребу у їхній продукції поляки отримали «права англійців» і заснували перші двомовні школи, в яких навчальні предмети вивчались англійською і польською мовами. Починаючи з цієї першої історично задокументованої події, двомовна освіта у тій чи іншій формі стала функціонувати у США.

Протягом XVIII століття францисканські місіонери на території від Каліфорнії до Техасу використовували місцеві мови при перекладі та у навчанні корінних американців катехізису. До середини XIX століття у приватних та громадських двомовних школах вивчались такі рідні мови, як чеська, французька, норвезька, німецька, іспанська та шведська. Штат Огайо у 1839 році вперше прийняв закон про двомовну освіту, дозволяючи, на прохання батьків, навчання німецькою та англійською мовами. У 1847 році штат Луїзіана ввів аналогічний закон щодо французької та англійської мов, а Нью-Мехіко у 1850 році – для іспанської та англійської. До кінця XIX століття значна кількість штатів прийняла схожі закони. Багато інших місцевостей упровадили двомовне навчання без державних санкцій, наприклад, щодо голландської, італійської, польської, чеської мов. Починаючи з 1959 року, громадські школи в Маямі запровадили двомовні програми.

У 1968 році, прийнявши статтю VII Закону про початкову і середню освіту або, неофіційно, Закон про двомовну освіту, Конгрес уперше узаконив двомовну освіту, що уможливлювало іммігрантам отримувати освіту рідною мовою. У 1988 році до цього закону було внесено поправки. Федеральні витрати на двомовну освіту збільшились з 7,5 млн. у 1968 році до 150 млн. до 1979 року. У цьому ж році Верховний Суд США сприяв подальшому розвитку

двомовної освіти, постановивши, що школи Сан-Франциско порушили права дітей мовних меншин, тому що вони навчалися в одному класі з іншими учнями без спеціального навчального забезпечення. У зв'язку з цим вимагалось, щоб школи надавали послуги на підтримку тих учнів, які вивчають англійську мову, хоча у жодній з них не було визначено, який тип освітньої програми необхідно впроваджувати. Таким чином, і двомовні, і одномовні програми функціонували після прийняття закону і постанови Суду.

Закон про двомовну освіту був обмежений у 2001 році новою федеральною освітньою політикою. Конгрес США прийняв закон «Жодної дитини поза увагою», який не виступав на підтримку учнів, що вивчають рідну мову, але достатньо підкреслював значимість лише англійської мови і проголошував, що всі учні, включаючи тих, хто вивчає англійську мову, повинні тестуватися щорічно з англійської мови.

Більшість учнів старших класів середньої школи США принаймні протягом 1-2 років вивчає другу мову, здебільшого французьку чи іспанську. У переважній кількості шкіл учні отримують знання з другої мови на зразок вивчення математики чи інших дисциплін. У деяких школах вивчається природа мови і культура. У середніх навчальних закладах майже ніколи не використовуються технології занурення.

Останнім часом навколо двомовної освіти точаться значні дискусії. Її прихильники стверджують, що такий тип навчання не тільки полегшує вивчення англійської мови учнями, які знають свою першу мову, а й сприяє удосконаленню знань як з англійської, так і рідної мови. Двомовні програми є таким підходом, за якого половина учнів розмовляє англійською, а половина її вивчає. Учитель у процесі навчання використовує англійську і рідну мови школярів. При цьому досягаються дві мети: діти вивчають нову мову і культуру, а також мова національних меншин виступає засобом навчання. Програми ж, які пропонують вивчення лише англійської мови, викорінюють національні мови іммігрантів, у той час як двомовні програми передбачають збереження таких мов, тобто нова мова додається, а рідна не втрачається.

Таким чином, можна зустріти безліч досліджень, які підтверджують позитивні результати двомовних освітніх програм.

Опоненти ж двомовної освіти переконані, що краще учнів, які володіють іншою першою мовою, окрім іспанської, помістити в іспаномовному класі, ніж навчати їх на рідній мові, а також вважають, що багато двомовних програм не спроможні навчити дітей англійській мові. Критики двомовної освіти наголошують, що навчання за принципами двомовної освіти здійснюється за неефективною методологією і що немає належної емпіричної підтримки на його користь [2].

Суперечності навколо білінгвальної освіти досить часто ще більше стають заплутаними на рівні політичного та культурного контексту. Тих, хто не підтримує такий тип навчання, іноді звинувачують у расизмі і ксенофобії. Особливо це стосується тих консервативних організацій, які притримуються позиції, що англійська повинна бути офіційною мовою Сполучених Штатів. У Мілвеці, штат Вісконсен, та інших містах були організовували марші та акції на підтримку двомовної освіти. Її прихильники часто звинувачуються у практикуванні політики ідентичності, що шкодить дітям іммігрантів.

Як свідчать результати нашого дослідження, у США на рівні кожного штату спостерігаються певні відмінні та схожі тенденції у здійсненні мовної політики, що, звичайно, має вплив на функціонування двомовної освіти. Тут, на нашу думку, варто зупинитись на таких штатах, як Каліфорнія, Арізона, Джорджія та Масачусетс.

Так, у штаті Каліфорнія кількість тих, хто вивчає англійську мову (а це один з трьох учнів), є найбільшою у США. У червні 1998 року 61 % каліфорнійського електорату підтримав Законопроект 227, за яким ті, хто вивчає англійську мову, повинні навчатись за принципом занурення в англійську на період, який, як правило, не перевищував одного року, потім їх слід переводити до основних класів, де переважає навчання англійською мовою. Такий законопроект давав можливість батькам вимагати, щоб їхні діти

навчались за альтернативними програмами, проте були також і такі, які відмовлялись від цього, що перешкоджало його реалізації.

У 2000 році Каліфорнійський департамент освіти заключив угоду з Американським дослідницьким інститутом (American Institutes for Research) з метою проведення п'ятирічного дослідження щодо ефективності Законопроекту 227. Методологія вивчення включала аналіз досягнень учнів, телефонні опитування, оглядові візити без попереджень і письмові дослідження та аналізувала такі проблеми, як виконання даного законопроекту, чи є він на користь тим, хто вивчає англійську мову, а також які є непередбачені наслідки його впровадження.

Учасники такої дослідницької роботи попереджали про певні підробки даних на державному рівні, оскільки Каліфорнія не має можливості прослідкувати навчальні досягнення школярів протягом багатьох років. Проте, використовуючи дані про академічний рівень учнів об'єднаного шкільного округу Лос-Анджелеса, і на основі аналізу, оглядових візитів та опитувань у ході дослідження з'ясувалось, що жодна з навчальних програм не має очевидних переконливих переваг. Учні, які охоплені двомовним навчанням, як і ті, хто поглиблено вивчають англійську мову, мають аналогічну траєкторію академічного зросту.

Штат Арізона був наступним після Каліфорнії щодо прийняття схожого законодавства. Так, Законопроект 203 додав кілька програм, які раніше були дозволені у навчанні дітей, для яких англійська мова є другою мовою. Варто підкреслити, що саме штат Арізона першим підтримав білінгвальну освіту у 60-х роках ХХ століття.

Протягом 90-х років у штаті Джорджія збільшилась кількість іноземного населення до 233 %. У наш час Джорджія займає шосте місце серед штатів Америки щодо швидкості зростання населення. За даними перепису населення, у 2000 році тут проживало 228.000 нелегальних іммігрантів. У 80-90-х роках скорочення робочих місць у килимовиробничій промисловості стало причиною збільшення іспанського населення в окрузі Вітфілд. На сьогодні майже

половину учнів державних шкіл у Далтоні (центр округу Вітфілд) становлять іспанці.

Як вказує Е. Мітчел (E. Mitchel), місцевий юрист Далтону, у 1996 році був заснований Проект Джорджія – так звана білінгвальна/бікультурна програма, яка спочатку асигнувалася з федерального фонду. Він мав на меті допомогти при навчанні іспаномовних учнів, що вступили до далтонських державних шкіл. Цим Проектом передбачена співпраця з Університетом Монтерею, штат Мехіко, з метою залучення вчителів з Мехіко у школи Джорджії. З 1997 року у штаті Джорджія працювало шістдесят учителів – випускників Університету Монтерею. У рамках Проекту Джорджія також функціонує так званий літній інститут (Summer Institute), який вчить американських учителів розмовляти іспанською мовою і ознайомлює їх з особливостями мексиканської культури.

У 2002 році більш як дві третіх виборців штату Масачусетс підтримало ініціативу замінити двомовні програми на однорічне поглиблене вивчення англійської мови. Таку пропозицію підтримали ті, хто виступали лише за англійську мову, а також член Республіканської партії М. Ромні (M. Romney), який на той час балотувався у губернатори. Близько 30000 учнів, що навчалися за двомовними програмами, примусили вступати до класів, де вони мали інтенсивно вивчати англійську мову.

І все ж таки, у США найбільш поширеним залишається вивчення англійської мови. Програми вивчення рідної мови досить часто страждають від того, що не мають підтримки на державному рівні в основному через політику так званого «плавильного казана» з метою отримання однорідного суспільства. Резидентські школи, в яких пропагувались цінності білих американців та англійська мова, все ще були широко поширеними у 90-х роках ХХ століття. Сумнозвісним фактом є те, що у них практикувалися тілесні покарання для дітей корінного населення, якщо вони спілкувалися своєю рідною мовою або відкрито демонструвала віру свого племені.

Висновки. Тим не менше, можна впевнено констатувати, що вплив ідей двомовного навчання на систему середньої освіти у США очевидний. Американські спеціалісти в галузі білінгвальної освіти достатньо об'єктивно оцінюють як досягнуті результати, так і недоліки, усвідомлюють проблеми, поставлені перед ними, і готові їх вирішувати, рухаючись назустріч вимогам суспільства.

Двомовне навчання має ряд переваг хоча б тому, що викладання предметів іноземною мовою завдяки інтенсивним прийомам економить час, тобто призводить до інтенсифікації навчання. Крім того, ця форма навчання дає можливість більш чіткій диверсифікації стосовно іноземної мови. Вимоги на підтримку такої форми навчання мають місце і в міжнародних документах, але на практиці вони не завжди зреалізуються. І, нарешті, можна навести ще один аргумент на користь політичної рентабельності цього методу. Інтенсивні заняття іноземною мовою та її культурою безперечно більш активно сприяють прогресу в засвоєнні інтернаціональної культури, ніж за звичайного навчання іноземної мови, за якого витрати і результат знаходяться в дуже великій невідповідності у відношенні один з одним. Можна сподіватися, що двомовні навчальні програми в різній формі в найближчому майбутньому слугуватимуть імпульсом для реформи системи навчання іноземних мов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Baker K. A., de Kanter A. Effectiveness of bilingual education: a review of the literature / K. A. Baker, A. de Kanter. – Paper prepared for the US Office of Education. – 1981. – 66 p.

2. Christian D. Two-way bilingual education: students learning through two languages / D. Christian. – Santa Cruz : NCRCD CLL, 1994. – 181 p.

3. Crawford J. Bilingual education / J. Crawford // Education Week. – April 1, 1987. – P. 1–14.

4. Cummins J. Second language acquisition within bilingual education programs / J. Cummins // Issues in second language acquisition. – Boston : Heinle & Heinle Publishers, 1988. – P. 145–166.

5. Dulay H., Burt M. Bilingual education: a close look at its effects / H. Dulay, M. Burt // Focus of the National Clearinghouse for Bilingual Education. – 1982. – № 1. – P. 1–4.

6. Seeley N. D. Bilingual-bicultural education / N. D. Seeley // Intercultural theory and practice : a case method approach. – Washington : SIETR, 1981. – P 97–100.

7. USA Department of Education [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ed.gov/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Білецька – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: полікультурні тенденції іншомовної освіти у США.